

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	
Чому виникає цікавість до вивчення проблем чоловіків	7
<i>Розділ 1</i>	
Гендерні дослідження й чоловіки як об'єкт вивчення	17
<i>Розділ 2</i>	
Маскулінність як соціально-культурний конструкт	35
<i>Розділ 3</i>	
Теоретизуючи маскулінність: гегемонна маскулінність та ієрархії, поняття кризи маскулінності	53
<i>Розділ 4</i>	
Гендерна соціалізація й чоловіки. Гомосоціальні чоловічі сфери (на прикладі спорту)	71
<i>Розділ 5</i>	
Маскулінність, агресія та насильство в житті чоловіків	91
<i>Розділ 6</i>	
Чоловіки та ринок праці: особливості конструювання радянських і пострадянських маскулінностей	105
<i>Розділ 7</i>	
Альтернативні маскулінності: метросексуальність і гомосексуальність. Явище гомофобії в сучасному суспільстві	123
<i>Розділ 8</i>	
«Сильна стать»? Чоловіче здоров'я як соціальна проблема	145

<i>Розділ 9</i>	
Чоловіки в приватній сфері	165
<i>Розділ 10</i>	
Чоловічий рух у світі та в Україні	187
<i>Розділ 11</i>	
Гендерна рівність і права чоловіків: міфи та реальність	211
<i>Розділ 12</i>	
Українські чоловіки: влада чи криза?	227
Корисні ресурси	243

Чому виникає цікавість до вивчення проблем чоловіків

Останніми роками зростає зацікавленість тематикою маскуліності, чоловіків і їхніх проблем. В Україні з'являються публікації на зразок «Ти повинен! Сучасні чоловіки перебувають у найбільшому стресі за всю історію. Чому і що з цим робити?»¹. У них ставиться питання «Чому ж тоді жертвами депресії та синдрому емоційного вигорання нині є понад половина населення планети?» та розглядаються «Міфи, які псуують життя сучасним чоловікам». У матеріалі «В Україні вимирають чоловіки: озвучено страшні цифри» наводяться статистичні дані про те, що «смертність серед чоловіків працездатного віку в Україні в 4–7 разів вища, ніж у розвинених країнах Європи»².

У гендерних студіях більше уваги приділяється становищу жінок та різним аспектам фемінності, а проблеми чоловіків і маскуліність вивчено меншою мірою. Хоча предметне поле гендерних студій передбачає вивчення гендерних відносин, тобто

---

1 Королович О. Ти повинен! Сучасні чоловіки перебувають у найбільшому стресі за всю історію. Чому, і що з цим робити? / Тексти, 8 жовтня 2019 р. / http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/97003/Ty_povynen_Suchasni_choloviky_perebuvajut_u_najbilshomu

2 В Україні вимирають чоловіки: озвучені страшні цифри / Obozrevatel, 15 вересня 2019 р. / www.obozrevatel.com/ukr/society/v-ukraini-vimirayut-choloviki-ozvucheni-strashni-tsifri.htm

і фемінності (або жіночності), і маскулінності (чоловічності), взаємодій та ієрархій між ними.

У жовтні 2019 року вже вдруге в Україні проводився конгрес HeForShe³, на якому публічні чоловіки з різних сфер (бізнесу, політики, освіти, культури тощо) підтримують ідеї гендерної рівності та критикують сексизм. 2014 року відома акторка й посолка доброї волі ООН Емма Вотсон організувала спеціальний захід у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку, під час якого розповіла про власний шлях до фемінізму та закликала залучати чоловіків і хлопчиків до зусиль, спрямованих на досягнення гендерної рівності. Так було започатковано рух HeForShe⁴, послідовниками якого стали експрезидент США Барак Обама, актор Метт Деймон та колишній Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун. Публічні чоловіки звертаються до інших чоловіків із тезою, що гендерна рівність важлива для всіх, не тільки для жінок. Вони привертають увагу до так званої токсичної маскулінності та проблематики обмежених ролей для чоловіків, коли їх сприймають лише як «ганці» чи «банкомати».

Поняття «токсична маскулінність» стає досить популярним у засобах масової інформації. Воно критикує традиційні чоловічі риси, які обмежують вияв позитивних емоцій (емпатії) та спричиняють небажану агресію, сексизм, гомофобію тощо. Улітку 2019 року у відомій американській газеті The New York Times вийшла стаття про токсичну маскулінність⁵, у якій пояснювалася популярність цього терміна. Зокрема, компанія Gillette випустила рекламний ролик із критикою токсичної маскулінності та слоганом «Найкраще, ким може стати чоловік», покликаним розкритикувати насильницьку поведінку чоловіків.

3 Детальніше див.: <http://heforshecongress2019.com.ua>

4 www.heforshe.org

5 www.nytimes.com/2019/01/22/us/toxic-masculinity.html

Не менш важливими є ініціативи чоловіків проти гендерного насильства, зокрема кампанія «Біла стрічка» (White Ribbon Campaign)⁶, яку започаткували в Канаді 1991 року. У 1989-му в одній зі шкіл Монреаля внаслідок стрілянини загинуло 14 жінок. Як виявилось, агресор скоїв цей злочин на ґрунті ненависті до жінок і фемінізму. Чоловіки, які підтримують гендерну рівність, вирішили об'єднатися, щоб запобігати такій мізогінії. Нині ця ініціатива є в 60 країнах світу. Кампанія символізує намір чоловіків ніколи не чинити насильство проти жінок, не сприяти йому чи не залишатися байдужими до цього питання. Досвід залучення чоловіків до боротьби з насильством проти жінок набуває дедалі більшого поширення у світі загалом. Генеральний секретар ООН ще 2009 року заснував Міжнародну мережу чоловіків-лідерів, які протистоять насильству проти жінок⁷.

Увага до тематики становища чоловіків проявляється у двох аспектах: як така ситуація склалася і що з нею робити. Перший аспект стосується того, що чоловіків розглядають радше як жертв ситуації, яка склалася через сучасні суспільні відносини, ринок праці та зміну ролей жінок. Прихильниці та прихильники цього підходу намагаються рятувати чоловіків, вважають, що дискримінація проти чоловіків можлива і що важливо про неї говорити. Другий аспект спонукає переосмислити традиційну маскулінність, її нормативні канони й саму поведінку чималої кількості чоловіків, які намагаються відповідати суспільним сподіванням щодо успішності та крутості.

---

6 www.whiteribbon.ca

7 UNiTE, an international network of male leaders working to end violence against women / www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Гендерні дослідження й чоловіки як об'єкт вивчення

Зазвичай нам здається, що питання гендеру стосуються передусім жінок. Справді, саме жінки—на противагу чоловікам—це та група, яка більше зазнає утисків і дискримінації та бореться за свої права. Проте жінки й чоловіки дуже різні та всередині групи можуть відрізнятися набагато більше за такими ознаками, як клас (або економічне становище), етнічна належність, регіон походження, місце проживання, стан здоров'я, сексуальна орієнтація тощо. Можливо, не всі жінки є дискримінованими, а утисків зазнають і деякі чоловіки?

Чоловічі гендерні ролі жорсткіші за жіночі. У жінок більше можливостей вийти за рольові межі. Дослідники не раз наголошували, що маскуліність куди жорсткіший рольовий набір порівняно з фемінністю. Адже маскуліність більш статусна, має більше влади, і тому вимоги до маскуліної поведінки суворіші й чіткіші, ретельніше контролюються. Прикладом може бути зовнішній вигляд, який асоціюється з жінками та чоловіками. За останні століття жінки вибороли право носити чимало речей, які раніше вважалися традиційно «чоловічими»: штани, костюми, взуття без підборів тощо. Нині сучасні жінки можуть одягатися як у традиційно жіночому стилі, так і в чоловічому. Але про чоловіків такого не скажеш. Очевидно, реакція на традиційно жіночий вигляд, наприклад рожеві спіднички, може бути неадекватною,

навіть насильницькою з боку інших членів суспільства, передусім інших чоловіків. Чоловіки як група не борються за право носити, наприклад, рожеві спідниці, які вважаються традиційно жіночими атрибутами й тому не є статусними, не пов'язані з доступом до привілеїв тощо. Натомість із боротьбою жінок за право носити штани інша ситуація, адже йшлося про боротьбу як за більший комфорт у рухах, так і за певне визнання.

Чоловіки теж потерпають від традиційних обмежень своєї гендерної ролі. Скажімо, їхній набір маскулінних рис повинен відповідати різним нормам: успішності (яка соціальну цінність чоловіка визначає розміром його заробітку й успішною кар'єрою), розумовій, емоційній і фізичній твердості (що передбачає фізичну силу й високу біологічну активність, обізнаність, компетентність, емоційну стриманість) та антижіночності.

Тому варто уважніше й критичніше подивитися на чоловіків. Це і роблять так звані чоловічі студії (англ. men's studies), які виникли в західних країнах, зокрема у США, у 1970-х роках та обрали об'єктом вивчення чоловіків і маскулінність. Чоловічі студії—відгалуження гендерних студій, які більше уваги приділяють саме чоловікам.

Пропоную для початку коротко повторити матеріал і з'ясувати, який зв'язок між гендерними, феміністичними й чоловічими студіями.

Гендер, маскулінність і влада

Як я пояснюю в книжці «Гендер для всіх. Виклик стереотипам», поняття гендеру з'явилося не так давно: в активний вжиток воно потрапило лише в 1960-х роках. Виявилось, що дослідницям і дослідникам замало самого лише біологічного поняття «стать», і вони почали використовувати ще й слово «гендер», у якого критичний потенціал: у сучасному суспільстві мало говорити лише